

Патика Н. І., кандидат економічних наук, доцент, докторант, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», м. Київ, Україна

e-mail: n_patyka@ukr.net

Пріб К. А., доктор економічних наук, професор, професор кафедри маркетингу та управління бізнесом, Національний університет «Києво-Могилянська академія», м. Київ, Україна

e-mail: kprieb@ukr.net

Світовий ринок продуктів тваринного походження та напрями посилення позицій України на ньому

Анотація. У статті проведено оцінювання позицій України на світовому ринку тваринницьких продуктів та обґрунтовано наукові засади щодо їх посилення у перспективі. За результатами проведеного аналізу динаміки українського експорту продукції тваринного походження зроблено висновок, що спостерігається тенденція до його зростання: у 2017 р. обсяги експорту перевищували у 1,5 раза аналогічний показник 2005 р., проте у загальній структурі вітчизняного експорту тваринницька продукція займає лише 2,6%, що в понад 8 разів менше частки рослинницької продукції. Оцінено, що питома вага України на світовому ринку продуктів тваринного походження є низькою та по основних його сегментах не перевищує 0,1–1,0%. Причинами такої ситуації визначені: низька концентрація виробництва; використання застарілих технологій вирощування тварин, що стримує збільшення продуктивності та спричинює порівняно високу собівартість виробництва продукції; незадовільний рівень логістики українських продуктів на світовому ринку; високі ризики епізоотій тощо. Визначено основні напрями посилення українських позицій на світовому ринку тваринницької продукції, а саме: розвиток і стимулювання приватної підприємницької ініціативи виробників тваринницької продукції; запровадження механізмів державної підтримки конкурентоспроможності продуктів тваринного походження на внутрішньому і зовнішньому ринках; розвиток логістичної інфраструктури української тваринницької продукції; запровадження світових стандартів якості; розширення зон вільної торгівлі; укладення міжнародних договорів між Україною та іншими державами з метою сприяння міжнародній торгівлі тощо.

Ключові слова: напрями; світовий ринок тваринницької продукції; експорт; конкурентоспроможність; позиції; сільське господарство України.

Patyka Nataliia, PhD (Econ.), Associate Professor, National Scientific Centre “Institute of Agrarian Economics”, Kyiv, Ukraine

Prib Kateryna, Doctor of Economic Sciences, Professor, National University of “Kyiv-Mohyla Academy”, Kyiv, Ukraine

Livestock Products World Market and Directions for Strengthening of Ukraine’s Positions on it

Abstract. Introduction. The share of livestock products in the Ukraine’s export flows is insignificant due to the relatively low competitiveness and weakness of Ukrainian producers in world markets. Therefore, the livestock development and the exports growth of livestock products are an important strategic task of the Ukraine’s economic policy.

Purpose. To assess Ukraine’s positions on the livestock products world markets and substantiate the directions for their strengthening.

Results. According to the analysis results of the Ukraine’s livestock products exports dynamics, it was concluded that there is a trend towards its gradual unsustainable growth - in 2017 the export volumes exceeded by 1.5 times the same indicator in 2005. However, in the overall structure of Ukrainian exports, livestock products accounts for only 2.6%, which is more 8 times less than the share of crops production. It was estimated that the Ukraine’s share in the livestock products world market is low and in its main segments it does not exceed 0.1-1.0%. The reasons of this situation are: low production concentration, using of outdated animal husbandry technologies, that holds up productivity growth and leads to a relatively high production cost, unsatisfactory level of Ukrainian products logistics to the world market, high epizootic risks, etc. The main directions of Ukraine’s positions strengthening on the livestock products world market were determined, namely, development and stimulating a private entrepreneurial initiative of livestock products producers; providing state support of the livestock products competitiveness in the domestic and foreign markets; improvement of Ukrainian livestock products logistics infrastructure; ensuring the high quality of the produced agricultural livestock products taking into account world standards; expansion of free trade zones, conclusion of international treaties between Ukraine and other states in order to facilitate international trade etc.

Conclusions. *Identifying directions of Ukraine's positions strengthening on the livestock products world markets will allow to develop key priorities for formulation of the competitiveness increasing effective policy of the Ukrainian agricultural products in world markets.*

Keywords: *directions; livestock products world market; export; competitiveness; positions; Ukraine's agriculture.*

JEL Classification: *F17, Q10, Q13, Q17, Q18.*

Постановка проблеми. Сільське господарство упродовж останніх 10-11 років впевнено завоювало позиції флагмана українського товарного експорту. Однак повною мірою це стосується лише рослинницьких галузей: частка продуктів тваринного походження в експортних потоках залишається незначною. Причина цього полягає у порівняно низькій конкурентоспроможності та слабких позиціях українських товаровиробників на світових ринках, тому розвиток тваринництва та нарощування експорту тваринницької продукції нині стали важливим стратегічним завданням економічної політики нашої держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку зовнішньоекономічної діяльності та виходу українських товаровиробників на зовнішні ринки в науковій літературі та практиці традиційно присвячується значна увага. Зокрема вони розкриті у роботах О. Бородіної [1], Є. Гавази [2], М. Гарбуза [3], М. Горлачука [4], В. Ємцева [6], І. Жиленкової [7], Т. Калини [8], Н. Карасьової [8], В. Крупіна [1], І. Крюкової [9], С. Мінакової [9], Н. Мязіної [6], В. Пантелєєва [9], М. Присяжнюка [7] А. Рябчика та О. Волинець [8], І. Сальман та М. Ібатулліна [9], С. Тивончук та Я. Тивончук [10] й інших. Науковці відзначають їхню значущість для інтеграції України у світову економіку та вплив на розвиток вітчизняного сільського господарства [1; 4; 8-10], розкривають історичне підґрунтя виникнення та поширення [7], досліджують загальні тенденції розвитку ринку тваринницької продукції в країні у цілому [12]. Наукові дослідження в основному присвячені вивченню окремих продуктових ринків. Так, найбільш дослідженим нині є ринок молока і молокопродуктів, у тому числі з точки зору формування експортних товарних потоків, оскільки саме цей сегмент має, на думку науковців, найпотужніші позиції [2; 3; 14]. Окремі публікації науковців [6; 13] і практиків [11] присвячені ринку м'яса, однак вони не набули належного розвитку.

У цілому, попри значні наукові напрацювання, проблеми наукового обґрунтування підходів щодо посилення позицій України на світових ринках продуктів тваринного походження як в цілому, так і в окремих його сегментах залишають недостатньо вивченими та потребують подальшого опрацювання.

Формулювання цілей дослідження. Виходячи з вищевикладеного, метою дослідження стало

оцінювання позицій України на світовому ринку тваринницьких продуктів та обґрунтування напрямів щодо їх посилення.

Виклад основних результатів дослідження. В Україні сільське господарство традиційно посідало значне місце у вітчизняній економіці та було важливим осередком розвитку зовнішньоекономічної діяльності. У формуванні експортних товарних потоків історично значну роль відігравало передусім рослинництво. Потрібно відзначити, що загалом основу світового товарообороту у XVIII-XIX ст. та на початку XX ст. утворювали рослинницькі галузі. Щодо українських губерній, то найбільш поширеною була торгівля цукром, насінням олійних культур, зерном, льоном. В цей період експорт-імпорт тваринницької продукції дещо ускладнювався через проблеми зберігання, тому переважно був представлений оборотом живих тварин – коней, великої рогатої худоби, овець. Однак, попри складнощі технічного характеру, тваринництво в українських губерніях також було важливою складовою зовнішньоекономічної діяльності. Так, наприклад, за даними І. М. Жиленкової [7] у 1911-1913 рр. з українських губерній вивезено на світовий ринок насіння олійних культур 10,3 млн пудів, тоді як великої рогатої худоби 270713 голів (близько 11,8 млн пудів в перерахунку на живу масу).

На сьогодні ж основу українського сільськогосподарського експорту переважно складають рослинницькі продукти. Так, за даними Державної служби статистики України [15] якщо у 2001 р. експорт продуктів рослинного походження у 1,53 раза перевищував експорт продуктів тваринного походження, то у 2010 р. таке співвідношення зросло до 5,15:1, а у 2015-2017 рр. перевищення експорту продуктів рослинного походження над тваринного складало відповідно 9,68, 10,44 та 8,31 раза.

На світових ринках в цілому такої диспропорції не спостерігається, а співвідношення рослинницьких і тваринницьких продуктів упродовж 1995-2017 рр. залишалося на рівні 1,25:1. При цьому частка продуктів рослинного походження у світовому товарообороті в середньому за цей період становила 2,62%, а тваринного – 2,09% [16–17].

Показовим є те, що у розрізі основних країн-експортерів також не спостерігається певний баланс між рослинними та тваринними продуктами в структурі експорту (рис. 1).

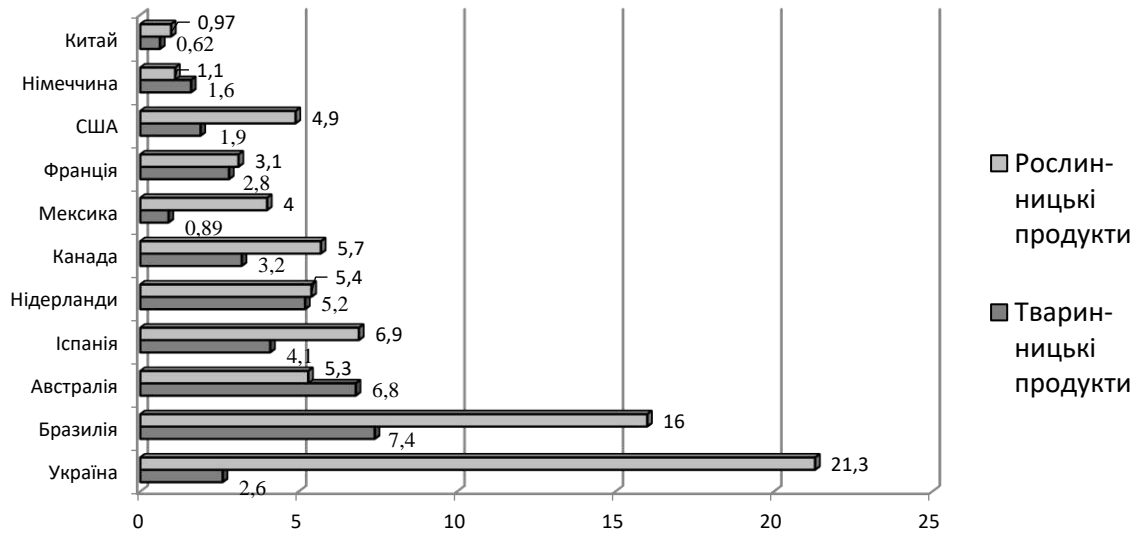

Рисунок 1 – Порівняння часток тваринницьких і рослинницьких продуктів у структурі експорту окремих країн, %

Джерело: складено авторами за даними World Trade Organization [16] та The Observatory of Economic Complexity [17]

В Австралії та Німеччині переважає експорт продуктів тваринного походження, а у Франції та Нідерландах частки рослинних та тваринних продуктів майже однакові. У США та Канаді, де досить потужно розвинений зерновий сектор сільського господарства, продукти рослинного походження більш значимі у структурі експорту. Однак це не створює вагомих дисбалансів у експортних товарних потоках цих країн. Такі дисбаланси притаманні Мексиці та Бразилії, а в Україні набули особливо виразного характеру.

Важливо відзначити, що у структурі експорту розвинених країн сільськогосподарські продукти займають не більше 10-12%. Так, наприклад, найбільша їх частка характерна для Австралії (12,1%), Іспанії (11,0%), Нідерландів (10,6%). У США цей

показник сягає позначки 6,8%, а у Китаї – не перевищує 1,6% [16]. На відміну від цього частка сільськогосподарських продуктів у структурі українського експорту сягає 23,9% [15] та може конкурувати хіба що з Бразилією (23,4%) [16].

У структурі експорту продуктів тваринного походження України найбільші частки займають м'ясо та їстівні субпродукти (більш ніж половина у 2016 р. та 47,9% – у 2017 р.), а також молоко та молочні продукти (майже 45%) (табл. 1). При цьому живі тварини експортуються у незначній кількості, а їхня частка в структурі тваринницького експорту коливається в межах 3–4%. Також незначною залишається частка риби та ракоподібних, що не перевищує 1–3%.

Таблиця 1 Експорт з України живих тварин і продуктів тваринного походження

Види продуктів	Вартість по роках, млн дол США					Частка по роках, %				
	2005	2010	2015	2016	2017	2005	2010	2015	2016	2017
Всього	732,2	771,4	823,4	775,0	1108,8	x	x	x	x	x
Живі тварини	2,8	3,7	25,6	30,9	45,7	0,38	0,48	3,11	3,99	4,12
М'ясо та їстівні субпродукти	154,5	90,2	377,7	387,8	531,2	21,10	11,69	45,87	50,04	47,91
Риба і ракоподібні	9,7	21,1	13,0	17,1	26,4	1,32	2,74	1,58	2,21	2,38
Молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед	553,7	648,8	386,5	330,5	494,2	75,62	84,11	46,94	42,65	44,57
Інші продукти тваринного походження	11,6	7,8	20,7	8,8	11,2	1,58	1,01	2,51	1,14	1,01

Джерело: розраховано авторами за даними Державної служби статистики України [15]

Загалом частка України у світовій торгівлі надзвичайно низькою. Наприклад, у торгівлі живим тваринницькими продуктами залишається тваринами, зокрема великою рогатою худобою вона

коливається останніми роками в межах 0,29–0,35%, тоді як по всіх інших видах тварин і птиці не досягає навіть 0,01%. На світовому ринку молока і молочних продуктів частка України становить близько 0,06%, м'яса свиней, овець та кіз, великої рогатої худоби – від 0 до 0,3%. Лише експорт м'яса птиці має нині порівняно кращі показники, адже Україна забезпечує майже 0,68–1,0% світового експорту цієї продукції (табл. 2).

Крім того, по окремих продуктах, в умовах зростання обсягів світового експортного ринку сільськогосподарських продуктів тваринного походження, Україна навіть зменшила свою частку у 2016 р. в порівнянні з 2015 р. Тобто можна зробити висновок, що з усього ряду сільськогосподарської продукції тваринного походження Україна не включена до міжнародного поділу праці.

Таблиця 2 Україна на світовому ринку окремих продуктів тваринництва

Продукти	2015 р.			2016 р.			у % 2016 р. до 2015 р.	
	Світовий експорт, млрд дол. США	Україна		Світовий експорт, млрд дол. США	Україна		обсяги світового експорту	частки України у сукупному світовому експорті відповідного продукту
		Експорт, млн дол. США	Частка у сукупному світовому експорті відповідного продукту, %		Експорт, млн дол. США	Частка у сукупному світовому експорті відповідного продукту, %		
Живі тварини								
ВРХ	8,35	24,373	0,292	7,82	27,5	0,35	93,7	119,9
Свині	3,69	0,075	0,002	3,9	3,67	0,094	105,7	4624,8
М'ясо та м'ясопродукти								
Свинина	25,1	54,68	0,218	27,4	3,75	0,014	109,2	6,4
М'ясо птиці	24,2	226,86	0,937	23,6	160	0,68	97,5	72,5
Яловичина	20,9	24,516	0,117	20,6	37,2	0,18	98,6	153,5
Заморожена яловичина	20,9	59,513	0,285	20	40,2	0,2	95,7	70,2
Молочні продукти								
Молоко	7,42	4,618	0,062	7,58	4,89	0,064	102,2	102,8
Сухе і згущене молоко	18,8	89,377	0,475	17,3	55,8	0,32	92,0	67,3

Джерело: розраховано авторами за даними Державної служби статистики [15], World Trade Organization [16] та The Observatory of Economic Complexity [17]

Проблеми, що обумовлюють неконкурентоспроможність українських продуктів тваринного походження на світових ринках та, відповідно, їх незначну частку у світових товарних потоках, здебільшого мають системний характер.

За результатами дослідження виявлено, що до основних з них потрібно віднести перш за все високу собівартість тваринницької продукції та збитковість товаровиробників. Адже збиткові галузі не спроможні постачати на світові ринки конкурентоспроможні товари, забезпечуючи фінансово-економічні інтереси товаровиробників.

На відміну від рослинництва, яке упродовж уже майже 15 років є одним із найприбутковіших секторів української економіки, тваринництво значною мірою залишається збитковим. При чому причина збитковості здебільшого лежить не в площині ринку, коли цінова кон'юнктура не дозволяє забезпечити належний

рівень рентабельності, а саме у площині виробництва – у високій собівартості продукції та низькому рівні продуктивності, у використанні застарілих технологій утримання, вирощуванні низькопродуктивних порід тварин і птиці, незбалансованій годівлі, неналежному рівні зоотехнічного і ветеринарного обслуговування.

Останній чинник призводить до посилення ризику виникнення і поширення епізоотій, що часто стають вагомим причиною зміни обсягів і структури товарних потоків продуктів тваринного походження, запровадження кількісних обмежень на експорт-імпорт, квотування продукції та застосування різноманітних засобів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної торгівлі. Для України проблема боротьби з хворобами сільськогосподарських тварин і птиці стоїть особливо гостро, адже лише упродовж 2018 р. держава втратила дві породи свиней –

миргородську та велику чорну. Посилення ризиків спостерігається й в інших галузях тваринництва.

Також важливою проблемою, яка заважає розвивати експортний потенціал українського тваринництва, є низька концентрація товарного виробництва. Адже основна частка тваринництва зосереджена в підсобних господарствах населення, які є конкурентоспроможними на внутрішньому ринку, однак, не здатні виходити на зовнішні ринки поодиночі. Тому для нарощування експорту і повної реалізації експортного потенціалу необхідно сприяти укрупненню товаровиробників, створенню крупнотоварних ферм на промисловій основі, розвивати інтеграцію і кооперацію дрібних сільськогосподарських товаровиробників.

В умовах високої конкуренції на світових ринках важливою проблемою також постає розвиток логістичної інфраструктури української тваринницької продукції. Передусім це стосується удосконалення транспортного і складського господарств,

запровадження нових прогресивних технологій первинної обробки та зберігання продукції, а також розширення каналів збуту, створення позитивного іміджу українських продуктів.

Поряд з висвітленими існують і інші проблеми, що стримують зростання експорту тваринницьких продуктів з України, унеможливають повноцінне використання її експортного потенціалу та потребують свого вирішення, як то захист вітчизняних товаровиробників на світовому ринку з боку держави, запровадження світових стандартів якості, розширення зон вільної торгівлі, укладення міжнародних договорів між Україною та іншими державами з метою сприяння міжнародній торгівлі тощо.

Додатковою складністю щодо завоювання світового ринку українськими товаровиробниками є високий рівень конкуренції на ньому. Так, концентрація провідних країн-експортерів на світових ринках тваринницької продукції доволі висока (рис. 2 і 3).

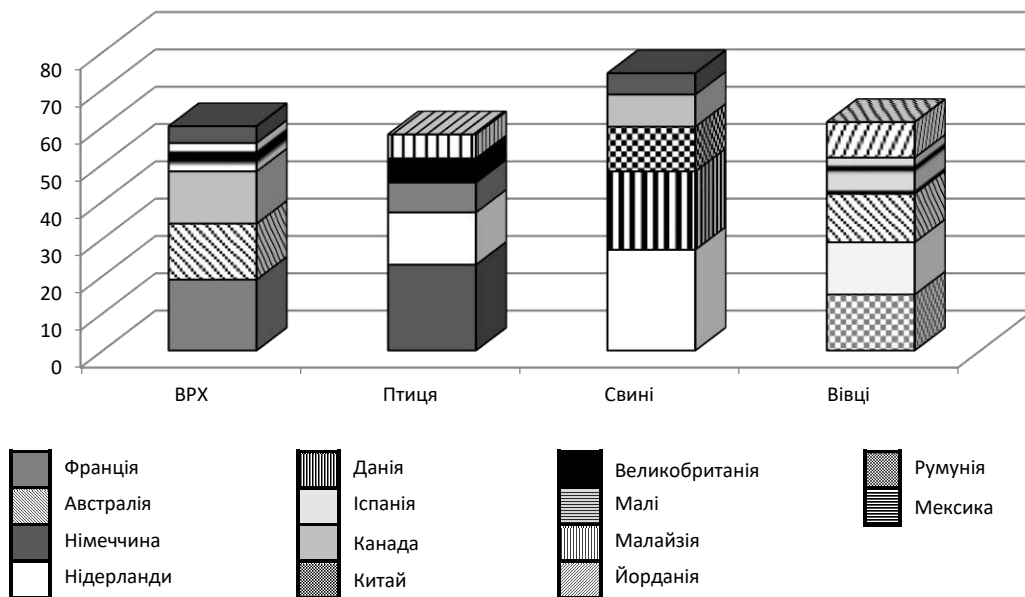

Рисунок 2 – Частки п'яти найбільших країн-експортерів на світовому ринку живих сільськогосподарських тварин, %

Джерело: складено авторами за даними World Trade Organization [16] та The Observatory of Economic Complexity [17]

Частка п'яти провідних країн-експортерів на світових ринках живих тварин перевищує в середньому 64%. Зокрема на ринку свиней вона сягає

74,3%, на ринку овець – 61,2%, великої рогатої худоби – 60,1%, на ринку птиці – 57,9%.

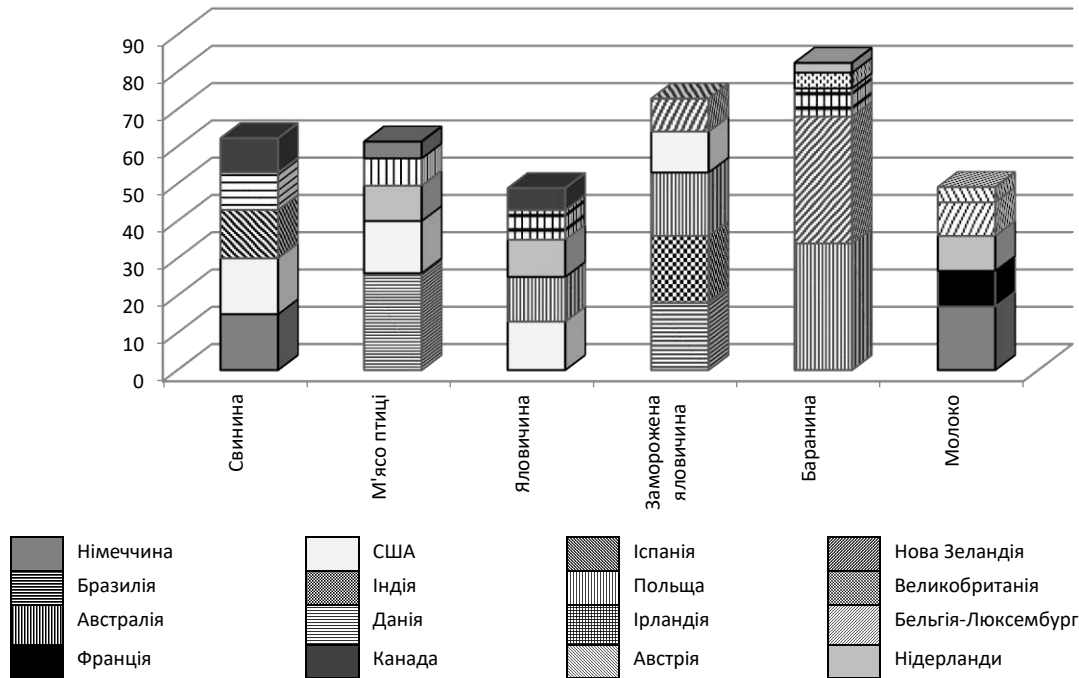

Рисунок 3 – Частки п'яти найбільших країн-експортерів на світовому ринку тваринницької продукції, %

Джерело: складено авторами за даними World Trade Organization [16] та The Observatory of Economic Complexity [17]

Щодо ринків м'яса та м'ясопродуктів, то тут рівень концентрації порівняно нижчий, однак залишається значним. Зокрема на ринку яловичини він складає 48,8%, тоді як на ринку яловичини глибокої заморозки – 72,8%, на ринках свинини і птиці – відповідно становить 62,2 та 61,3%, на ринку баранини – 82,4%, а на ринку молока і молочних продуктів – 49,1%.

Для того щоб українські товаровиробники могли перемагати у жорсткій конкурентній боротьбі та покращувати свої позиції на таких ринках необхідно запроваджувати комплекс заходів щодо стимулювання підприємницької ініціативи на мікроекономічному рівні, всіляко заохочувати поширення процесів інтеграції та кооперації товаровиробників. Також необхідно запроваджувати заходи державної підтримки тваринництва фінансового, організаційного, економічного, екологічного, техніко-технологічного та іншого характеру для посилення конкурентоспроможності українських товарів на світових ринках, як це здійснюється в інших країнах світу [5].

Висновки. Експортна орієнтованість сільського господарства України нині притаманна лише рослинницьким галузям. Частка продуктів тваринного походження не перевищує 2-3%. З цих причин питаю

вага України на світовому ринку продуктів тваринного походження залишається низькою та по основних його сегментах не перевищує 0,1–1,0%. Така ситуація стала наслідком не вирішення низки системних проблем розвитку тваринницьких галузей, а саме низької концентрації виробництва, що ускладнює зростання експортних потоків, використання застарілих технологій вирощування тварин, що стримує збільшення продуктивності та спричинює порівняно високу собівартість виробництва продукції, незадовільний рівень логістики українських продуктів на світовому ринку, високі ризики епізоотій тощо. Розв'язання виявлених проблем має лежати в площині розвитку і стимулювання приватної підприємницької ініціативи виробників тваринницької продукції, а також запровадження механізмів державної підтримки конкурентоспроможності продуктів тваринного походження на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Перспективи подальших наукових розвідок у даному напрямку полягають у розробці заходів макро, мезо- та мікроекономічного рівня щодо посилення конкурентоспроможності тваринницьких продуктів вітчизняного виробництва на світових ринках.

Література:

1. Borodina O., Krupin V. Is it Possible to Utilise the Agricultural Potential of Ukraine under the Current Agrarian System? *EuroChoices*. 2018. Vol. 17 (1). P. 46-51. DOI: <https://doi.org/10.1111/1746-692X.12151>
2. Гаваза Є. В. Світовий ринок молока і молокопродуктів: тенденції та перспективи для України. *Економіка АПК*. 2015. № 7. С. 106-113.
3. Гарбуз М. Ю. Світовий ринок молока та місце України на ньому. *Економіка та управління АПК*. 2012. Випуск 9. С. 20-24.

4. Горлачук М. А. Аграрний ринок в умовах глобалізації: циклічність розвитку, коекзистивність та продовольча безпека. *Університетські наукові записки*. 2013. № 2. С. 219-222.
5. Enahoroa D., Mason-D'Croz D., Muld M., Richa K. M., Robinsone T. P., Thornton Ph., Staala S. S. Supporting sustainable expansion of livestock production in South Asia and Sub-Saharan Africa: Scenario analysis of investment options. *Global Food Security*. 2019. No. 20. P.114–121. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.gfs.2019.01.001>
6. Ємцев В. І. Шляхи відродження та розвитку конкурентоспроможності підприємств м'ясопродуктового підкомплексу АПК України в умовах конкурентного середовища. *Наукові праці Національного університету харчових технологій*. 2013. № 48. С. 96-106.
7. Жиленкова І. М. Аграрний капітал України і світовий продовольчий ринок: оглядова статистика експорту окремих товарів (кінець XIX – початок XX ст.). *Гілея: науковий вісник*. 2015. Випуск 96. С. 19–22.
8. Karasova N. Comparative advantages in international trade of Ukrainian agriculture. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2016. Vol. 38, No. 2. P. 230–239. DOI: <http://dx.doi.org/10.15544/mts.2016.18>
9. Kryukova I. O., Kalyna T. Ye., Panteleiev V. P., Minakova S. M. The export potential of the agrarian sector of Ukraine in a competitive environment. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2018. Vol. 3, No.26. P. 196-207. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v3i26.144833>
10. Мязіна Н. Б. Вплив глобалізації аграрного ринку на вітчизняний ринок. *Агросвіт*. 2011. № 7. С. 36–40.
11. Присяжнюк М. За два останні роки аграрний сектор України став лідером серед галузей економіки. Українське вівчарство має значний потенціал експорту баранини на міжнародний ринок. *Техніка і технології АПК*. 2012. № 7. С. 6.
12. Рябчик А. В., Волинець О. П. Ринок продукції тваринництва в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Агросвіт*. 2014. № 11. С. 38-43.
13. Сальман І. Ю., Ібатулін М. І. Роль і місце українських товаровиробників на світовому ринку м'яса і м'ясопродуктів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 20. С. 43-46.
14. Тивончук С. В., Тивончук Я. О. Світовий ринок молока і молочних продуктів: особливості формування та тенденції розвитку. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2014. Випуск 2. С. 57-64.
15. Статистична інформація. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. (дата звернення: 17.01.2019).
16. Total world export. The Observatory of Economic Complexity. URL: <https://bit.ly/2Hn1D6> (дата звернення: 17.01.2019).
17. Statistics on merchandise trade. World Trade Organization. URL: <https://bit.ly/2T94K67>. (дата звернення: 17.01.2019).

References:

1. Borodina, O. Krupin, V. (2018). Is it Possible to Utilise the Agricultural Potential of Ukraine under the Current Agrarian System? *EuroChoices*, 17 (1), 46-51. DOI: <https://doi.org/10.1111/1746-692X.12151>.
2. Ghavaza, Je. V. (2015). The world market of milk and dairy products: trends and prospects for Ukraine. *Ekonomika APK*, 7, 106-113 [in Ukrainian].
3. Gharbuz, M. Ju. (2012). The world market of milk and Ukraine's place in it. *Ekonomika ta upravlinnja APK*, 9, 20-24 [in Ukrainian].
4. Ghorlachuk, M. A. (2013). The Agrarian Market in the Conditions of Globalization: Recurrence of Development, Coexistence and Food Safety. *Universytetski naukovy zapysky*, 2, 219-222 [in Ukrainian].
5. Enahoroa, D. Mason-D'Croz D., Muld, M. Richa, K. M. Robinsone, T. P. Thornton, Ph. & Staala, S. S. (2019). Supporting sustainable expansion of livestock production in South Asia and Sub-Saharan Africa: Scenario analysis of investment options. *Global Food Security*, 20, 114–121. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.gfs.2019.01.001>
6. Jemcev, V. I. (2013). Ways to revive and develop enterprise competitiveness of meat subindustry of the Ukrainian agricultural and industrial complex in competitive environment. *Naukovi praci Nacionaljnogho universytetu kharchovykh tekhnologij*, 48, 96-106 [in Ukrainian].
7. Zhylenkova, I. M. (2015). Agrarian capital of Ukraine and world food market: survey statistics of export of separate products (at the end of XIX cent. – at the beginning of XX of century). *Ghileja: naukovyj visnyk*, 96, 19–22 [in Ukrainian].
8. Karasova, N. (2016). Comparative advantages in international trade of Ukrainian agriculture. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, vol. 38, no. 2, 230–239. DOI: 10.15544/mts.2016.18 [In English].
9. Kryukova, I. O. Kalyna, T. Ye. Panteleiev, V. P. Minakova, S. M. (2018). The export potential of the agrarian sector of Ukraine in a competitive environment. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, vol. 3, no. 26, 196-207. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v3i26.144833> [In English].
10. Mjazina, N. B. (2011). Impact of the agrarian market globalization on the domestic market. *Ahrosvit*, 7, 36–40 [in Ukrainian].
11. Prysjzhnjuk, M. (2012). Over the past two years, the Ukraine's agrarian sector has become a leader among the sectors of the economy. Ukrainian sheep has a significant potential for export of lamb to the international market. *Tekhnika i tekhnologiji APK*, 7, 6 [in Ukrainian].
12. Rjabchuk, A. V. & Volynecj, O. P. (2014). Market of products of stock-raising in Ukraine: the modern state and prospects of development. *Ahrosvit*, 11, 38-43 [in Ukrainian].
13. Saljman, I. Ju. & Ibatullin, M. I. (2015). The role and position of Ukrainian producers on the world market of meat and meat products. *Investyciji: praktyka ta dosvid*, 20, 43-46 [in Ukrainian].
14. Tyvonchuk, C. V. & Tyvonchuk, Ja. O. (2014). The world market of milk and dairy products: features of its formation and development. *Visnyk aghrarnoji nauky Prychornomor'ja*, 2, 57-64 [in Ukrainian].
15. State Statistics Service of Ukraine (2018). Official web-site. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukr.].
16. Total world export (2018). *The Observatory of Economic Complexity*. Retrieved from <https://bit.ly/2Hn1D6> [In English].
17. Statistics on merchandise trade (2018). *World Trade Organization*. Retrieved from <https://bit.ly/2T94K67> [In English].

